

GR 171 De Pinós a Paüls

Etapa 8 • De Prades a la Morera de Montsant

19 de Desembre de 2015

Secció de Senders del Club Muntanyenc Mollet

Text de Roger Pascual i Garsaball

El tram del GR171 de Prades a la Morera de Montsant és una llarga caminada que enllaça dos sistemes muntanyosos importants del sud de Catalunya: les Muntanyes de Prades i el Montsant. Tot i ser veïns, les diferències geològiques i climàtiques s'expressen amb molta força en el paisatge.

Que tingueu una bona lectura.

De Prades a la Morera

El sector oest de les Muntanyes de Prades: els Segalassos

En l'etapa anterior, es va fer una introducció al petit i singular altiplà de Prades, amb un microclima i una vegetació be característics. En aquesta etapa, l'altiplà de Prades s'abandona ràpidament. Al cap de 2 km de sortir de la vila i passar pel coll del Toniet (1008 m) el paisatge comença a canviar. Les roques roges del Triàsic inferior, tan típiques de Prades, de seguida desapareixen per donar pas a un relleu més antic, format per pissarres i gresos de colors foscos originats al Carbonífer (fa 300 a 360 milions d'anys) i a una vegetació que va canviant a poc a poc.

Havent deixat al sud la serra de la Gritella, amb els seus espectaculars cingles calcaris, baixem ja cap als Segalassos, l'extrem nord-occidental de les Muntanyes de Prades, una rèplica de la meseta castellana al migjorn de Catalunya. Els materials geològics, molt erosionats superficialment, configuren un relleu tranquil, amb carenes planeres i comellars amples situats a una altura considerable, 800-900 m. El clima és aquí més continental i sec que a l'altiplà de Prades i això es reflecteix en el paisatge vegetal.

Diversos botànics s'han adonat de la forta personalitat d'aquest indret, que allotja un dels carrascars més ben conservats i extensos del sud de Catalunya. El carrasgar (*Quercetum rotundifoliae*), és un alzinar de les terres mediterrànies continentals, on l'alzina típica (*Quercus ilex* subsp. *ilex*) és substituïda per la carrasca (*Q. ilex* subsp. *ballota* [= subsp. *rotundifolia*]). Aquest bosc es desenvolupa a la major part de la superfície dels Segalassos i té un caràcter

marcadament muntanyenc, en incorporar elements de tendència eurosiberiana, com el pi roig (*Pinus sylvestris*) i el ginebre (*Juniperus communis*).

Les clarianes de l'alzinar, així com els conreus abandonats –que són escassos–, es vesteixen de prats secs, amb espècies molt característiques com la ruda de muntanya (*Ruta montana*) o una subespècie molt rara de pedrenca (*Plantago subulata* subsp. *radicata*). Entre les formacions de carrasques i els prats és fàcil observar claps de la brolla d'estepa muntanyenca (*Cistus laurifolius*) i tamborino (*Lavandula stoechas* subsp. *pedunculata*). Aquestes localitats i una propera al nucli de Prades són les úniques a Catalunya d'aquesta brolla, que també s'ha trobat, en una forma empobrida i fragmentària, en alguns punts del Priorat central.

El GR171, al seu pas pels Segalassos, creua diversos barranquets que allotgen formacions vegetals de tendència més higròfila. Justament als Segalassos i una mica més al sud, als Estepars, Julià Molero va descriure un nou tipus de comunitat vegetal, un herbei similar a les jonqueres típiques que creix als sòls temporalment molt humits, amb plantes força rares en l'àmbit català, com *Scirpus setaceus*, *Peplis portula*, *Juncus tenageia*, *Trifolium dubium* o *Lathyrus nissolia*. També en aquests ambients es desenvolupa un altre herbassar higròfil, amb plantes també molt rares en aquestes latituds com *Epilobium tetragonum* subsp. *lami*. Sobre sòls no tan humits, però sempre prop de les fondalades apareixen retalls d'un prat mesoxeròfil, més verd i ufanós que els prats secs mediterranis, únic a la Catalunya meridional, caracteritzat per la presència de *Cynosurus cristatus*, *Trifolium repens* i *Linum bienne*.

Paisatge característic dels Segalassos, dominat pel carrascat muntanyenc. Al fons, el Montsant (Foto: R. Pascual).

Algunes d'aquestes comunitats i espècies vegetals són de distribució carpetanoatlàntica, és a dir, que tenen el seu òptim a la perifèria de la meseta castellana septentrional i del nord d'Extremadura: allí es dona un clima continental que encara rep una certa influència de l'oceà Atlàntic. L'espai dels Segalassos, a cavall entre les terres prelitorals i interiors, i envoltat de les muntanyes de Prades i les serres de la Llena i Montsant és, doncs, un enclavament singularíssim, únic a Catalunya i, per tant, d'un valor biogeogràfic –i científic en general– de primer ordre.

En l'apartat faunístic, l'àrea dels Segalassos constitueix un espai de caçera per a diverses espècies de rapinyaires protegits: l'àguila cuabarrada (*Aquila fasciata*), l'àguila daurada (*Aquila chrysaetos*) i l'àguila marcenca (*Circaetus gallicus*). De la fauna terrestre s'ha de destacar el cabirol (*Capreolus capreolus*) i el gat salvatge (*Felis sylvestris*), carnívor indicador d'un ecosistema complex, amb una cadena tròfica ben estructurada. Aquest fet no ha d'estranyar tenint en compte que els Segalassos són el connector natural entre les muntanyes de Prades i la serra de Montsant.

Encara que en l'actualitat els conreus són escassos i molts es troben en estat d'abandonament, tota l'àrea conté evidències de l'activitat humana a l'indret: masos, corrals, etc. La petjada humana es remunta a temps prehistòrics, com demostra la presència de jaciments arqueològics al Segalàs del Joan Llurba i al corral del Peret.

El domini de la Cartoixa: la Mare de Déu de Montsant

En suau baixada i a través de sembrats abandonem l'espai dels Segalassos i arribem a l'ampli coll d'Albarca (774 m), nexa d'unió de les Muntanyes de Prades i el Montsant, i lloc de pas de la carretera de Reus a Lleida. Just al damunt, davant nostre, tenim el poblet d'Albarca, només amb veïns els caps de setmana.

Havent passat Albarca, en un paisatge de materials tous molt erosionats amb escassa vegetació (tot i que amb espècies vegetals de gran importància biogeogràfica, com *Leontodon crispus* o *Senecio auricula*), iniciem l'ascens al Montsant pel grau Gran. Els *badlands* deixen pas ràpidament a una extensa roureda de roure valencià (*Quercus faginea*), segurament la més extensa de la muntanya. Més amunt, els roures perden el domini deixant pas a pins carrassers o pinasses (*Pinus nigra* subsp. *salzmannii*), aurons (*Acer opalus* subsp. *granatense*), moixeres (*Sorbus aria*) i corniguers (*Amelanchier ovalis*). Les roques dominants en el paisatge ja són els conglomerats calcaris del període Oligocè (25 a 30 milions d'anys aprox.), que no abandonarem en tot el trajecte restant.

La pujada final ens situa al Pla del Grau, des d'on seguirem cap al nord-est, pel cingle d'Ulldemolins. Aviat arribarem a l'ermita de la Mare de Déu de Montsant, situada en una carena a 1025 m d'altitud. Fou bastida el 1164 i simbolitzà el domini de la Cartoixa d'Escaladei, que té el seu límit just en aquesta carena. L'entorn de la Mare de Déu és un hàbitat de l'únic animal endèmic del massís, la somereta del Montsant (*Lluciapomaresius panteli*), descoberta a finals del s. XIX per Longinos Navás, sacerdot i important entomòleg

El llogarret d'Albarca, amb el coll d'Albarca als seus peus (Foto: R. Pascual).

natural de Cabacés. Tot i la importància de la troballa, no hi va haver més notícies d'aquest curiós ortòpter fins al tombant del s. XXI. En l'actualitat s'estant realitzant accions per conèixer la seva biologia, l'estat de les poblacions i l'extensió de la seva àrea de distribució, sembla que reduïda a uns pocs quilòmetres quadrats.

Ermita de la Mare de Déu de Montsant (Foto: R. Pascual).

Les dues cares del Montsant

Des de la Mare de Déu continuarem cap al nord-oest ara a l'obaga, ara a la solana de la carena fins que arribarem al Pi de la Carabasseta (1034 m), un pi carrasser de dimensions destacades que se situa en una cruïlla de camins. En aquest punt, el GR171 abandona la carena per dirigir-se, en direcció sud-oest, cap als barrancs pregons del cor del Montsant i fer cap a un indret emblemàtic: el Toll de l'Ou. Situat al barranc dels Pèlics a 825 m d'altitud en una successió de salts i pous resultants de l'acció de l'aigua sobre el conglomerat calcari, el Toll de l'Ou és el més gran de tots.

També té interès la vegetació que s'hi pot trobar, amb comunitats rupícoles constituïdes per espècies rares com l'andianeta (*Centranthus angustifolius* subsp. *lecoquii*), la lleterassa d'Aragó (*Euphorbia nevadensis* subsp. *aragonensis*) o la sanadella de pedrusca (*Achnatherum calamagrostis*). Fins aquest punt arriba, pujant des del riu Montsant, la salzeda arbustiva de sarga (*Salix eleaegnos*), acompanyada de plantes higròfiles com el romegueró (*Rubus caesius*), el fenàs boscà (*Brachypodium sylvaticum*), el gram d'aigua (*Polypogon viridis*), la prunel·la (*Prunella vulgaris*) i un càrex (*Carex mairii*). El paisatge vegetal és, en aquest barranc de vessants esglaonats, molt contrastat entre l'obaga i la solana: aquesta vesteix formacions esclerofil·les amb carrasques, pins carrassers, coscolls, romers i altres arbustos xeròfils de caràcter més o menys muntanyenc. Als vessants ombrívols hi creix un espès bosc mixt on els arbres caducifolis com l'auró, la moixera i el roure valencià es barregen amb espècies de fulla persistent, com el pi carrasser, el grèvol, el teix o l'alzina.

El Toll de l'Ou (Foto: R. Pascual).

La Serra Major i el Cingle Major, a vol d'ocell (Foto: J. Gratacós).

Travessarem pel bell mig d'una d'aquestes formacions mixtes havent sortit del Toll de l'Ou per un camí que, en forta ascensió ens condueix, després de superar un desnivell de 200 m a un paisatge ben diferent: la Serra Major.

La Serra Major és la superfície culminant del Montsant i està formada per les faixes més massives de conglomerats. Té una longitud aproximada de 8 km i una amplada màxima de 3 km i enclou una superfície d'uns 11 km². El seu relleu és suau, més semblant a un altiplà que al cim d'una muntanya. L'escolament de l'aigua pluvial hi ha excavat els anomenats *comellars*, canals de desguàs de vessants generalment suaus i pendent baix que sovint es troben plenes de còdols producte de la meteorització del conglomerat i l'alliberament i transport dels seus constituents. Els comellars que circulen cap al vessant nord, un cop deixen la Serra Major, s'enfonsen en el substrat geològic i descendixen en fort pendent fins al riu Montsant. Els que es dirigeixen cap al sud salten el desnivell de 200 m del Cingle Major i formen canals d'enderrocs o s'acumulen els materials transportats i els blocs que s'esllavissen localment.

El paisatge de la Serra Major no només és singular des del punt de vista geomorfològic. La vegetació que hi creix, esclarissada en tractar-se d'un substrat rocós, tendeix a concentrar-se a les esclatxes de les zones fracturades o allí on es dipositen materials detrítics. Els arbusts més abundants són la savina (*Juniperus phoenicea*), el corniguer (*Amelanchier ovalis*) i el boix (*Buxus sempervirens*), que es reparteixen el predomini seguint gradients bioclimàtics. Van generalment acompanyats de mates més baixes, com l'espina cervina menuda (*Rhamnus saxatilis* var. *nanus*), la sàlvia (*Salvia officinalis* subsp. *lavandulifolia*) o el timó (*Thymus vulgaris*). En aquells indrets on el substrat es troba més meteoritzat també s'hi desenvolupen prats secs amb llistó (*Brachypodium retusum*), jonça (*Aphyllanthes monspeliensis*), herba rodona (*Koeleria vallesiana*), festuques (*Festuca ovina*, *F. rubra*) i sanadelles (*Stipa offneri*, *S. pennata* subsp. *mediterranea*). Recorrerem quasi 3 km en direcció sud per un paisate ampli, obert, amb un extensa panoràmica sobre la Depressió Central i amb el cims dels Pirineus que,

en un dia clar, retallen l'horitzó septentrional. Després d'assolir la cota màxima de l'etapa, al Pla de la Bassella (1134 m), ens dirigirem cap al Cingle Major i coronarem la Roca Falconera (1103 m), que cau en una paret vertical de més de 100 m de desnivell sobre la Morera de Montsant.

Des d'aquest punt, el GR171 baixa fins a una fractura del Cingle Major, on s'inicia el grau de l'Agnet. Al Montsant –com en altres indrets de Catalunya– la paraula *grau* designa els trams de camins que superen el cingle aprofitant esquerdes i relleixos. El grau de l'Agnet ens situa ràpidament a la base del cingle, després de superar un desnivell de 100 m en només 200 m de recorregut. La baixada fins a la Morera de Montsant transcorre, al principi, per boscos d'alzines i roures que s'alcen entre els espais que deixen els grans blocs conglomeràtics despresos del cingle. Arribant a la Morera, la vegetació esdevé més oberta, amb garrigues de coscoll i brolles de romer.

La Morera de Montsant (742 m) és el punt final de l'etapa. És el poble del Montsant per antonomàsia, no només perquè el seu extens terme (52,9 km²) inclou la major part del massís, sinó també perquè la situació enlairada el fa visible des de molts punts com a sentinella del Cingle Major. El nucli agregat d'Escaladei i la Cartoixa homònima també pertanyen al terme de la Morera. Segurament, el lloc és d'origen islàmic, però el primer document és la concessió que Albert de Castellvell, com a senyor de la comarca reconquerida als sarraïns, fa del lloc de la Morera a Arnau de Salfores l'any 1170. En paral·lel a la resta de municipis de la zona, assolí la seva màxima població durant la segona meitat del s. XIX (790 habitants l'any 1887), gràcies al desenvolupament del mercat del vi i els esperits. A partir d'aquí s'inicià una davallada demogràfica imparable que portà la Morera a un mínim de 148 veïns l'any 1979 i, encara que en els següents anys s'aconseguí revertir la situació i créixer fins a 202 habitants (1994) la refeta no va tenir continuïtat i ha seguit el descens. Les dades de 2014 registraven 157 empadronats.

La Morera de Montsant, sentinella del Cingle Major (Foto: R. Pascual).